

Журнал «Перспективи та інновації науки»
(Серія «Педагогіка», Серія «Психологія», Серія «Медицина»)
№ 10(56) 2025

УДК 373.2:613.954.

[https://doi.org/10.52058/2786-4952-2025-10\(56\)-414-423](https://doi.org/10.52058/2786-4952-2025-10(56)-414-423)

Жейнова Світлана Сергіївна кандидат педагогічних наук, доцент, завідувач кафедри дошкільної освіти і соціальної роботи, Мелітопольський державний педагогічний університет імені Богдана Хмельницького, м. Запоріжжя, <https://orcid.org/0000-0001-8857-4620>

Бехтер Юлія Сергіївна здобувачка рівня вищої освіти першого (бакалаврського) спеціальності А2 Дошкільна освіта, Мелітопольський державний педагогічний університет імені Богдана Хмельницького, м. Запоріжжя, <https://orcid.org/0009-0005-3484-8952>

ПІДТРИМКА ТА ЗБЕРЕЖЕННЯ ФІЗИЧНОГО ЗДОРОВ'Я ДІТЕЙ РАНЬОГО ТА ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Анотація. Сучасна дошкільна освіта спрямована на формування здорової, активної, креативної та самостійної особистості, здатної до розв'язання різноманітних проблем у реальному житті. Сучасний заклад дошкільної освіти покликаний створювати сприятливе середовище для гармонійного розвитку дитини раннього та дошкільного віку відповідно до вимог нової освітньої парадигми. Глобалізаційні процеси та соціально-економічні зміни у світі вимагають удосконалення підходів до організації освітнього простору, що забезпечує всебічний розвиток дитини. Такий простір сприяє формуванню ключових компетентностей, збагаченню соціального та емоційного досвіду, а також інтеграції освітнього, виховного та розвивального компонентів у цілісну систему всебічного гармонійного розвитку дитини раннього та дошкільного віку.

В умовах війни гостро постає актуальне питання збереження здоров'я дітей, які є найчутливішою категорією населення. Вони змушені реагувати не лише на стресові події, а й на емоційний стан дорослих поряд. Результати травмуючих реалій позначаються на поведінці дитини раннього та дошкільного віку, емоційних реакціях, пізнавальних процесах, можуть спричинити розлади. Необхідно розуміти, що в умовах надзвичайних ситуацій підтримка та педагогічний супровід дитини залишається вкрай важливим. Одним із таких засобів є спеціально організована рухова активність. Отже, проблема збереження фізичного здоров'я дітей раннього та дошкільного віку є актуальною на сьогодні. Освітнє середовище для дошкільників має бути не лише безпечним, а й інформативним, цікавим, змістовним, мотивуючим, розвиваючим, ресурсним.

Навіть в умовах воєнного стану важливо створити безпечне та підтримуюче середовище для дітей в закладах дошкільної освіти і в родинному колі,

забезпечити їм психологічну, медичну та методичну підтримку і усунути всі труднощі для надання якісної дошкільної освіти. Подолання освітніх прогалин в умовах воєнного стану потребує докладних дій та співпраці всіх учасників освітнього процесу, спрямованих на створення безпечного та підтримуючого середовища для дітей та забезпечення якісної дошкільної освіти в умовах викликів, які виникають внаслідок повномасштабного вторгнення.

Здоров'я дитини є основним фактором розвитку повноцінного суспільства адже від фізичного благополуччя дітей залежить майбутнє нації. У статті розглянуто основні аспекти що впливають на здоров'я дітей раннього та дошкільного віку, значення здорового способу життя та роль сім'ї та виховання у формуванні здорової особистості.

Ключові слова: фізичне здоров'я, підтримка, збереження, діти раннього та дошкільного віку, воєнний стан, фізичне виховання.

Zheinova Svitlana Serhiivna Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor, Head of the Department of Preschool Education and Social Work, Bogdan Khmelnytsky Melitopol State Pedagogical University, Zaporizhzhya, <https://orcid.org/0000-0001-8857-4620>

Bechter Julia Serhiivna higher education level of the first (bachelor's) specialty A2 Preschool education, Bogdan Khmelnytsky Melitopol State Pedagogical University, Zaporizhzhya, <https://orcid.org/0009-0005-3484-8952>

IMPROVEMENT AND PRESERVATION OF THE PHYSICAL HEALTH OF EARLY AND PRESCHOOL CHILDREN IN THE MINDS OF THE MILITARY STAN

Abstract. Today's preschool education is aimed at developing a healthy, active, creative and independent personality, designed to solve various problems in real life. The current foundation of preschool education calls to create a pleasant middle ground for the harmonious development of a child in early and preschool age is consistent with the possible new educational paradigm. Globalization processes and socio-economic changes in the world require improved approaches to organizing the world's space, which will ensure the overall development of the child. This scope involves the formation of key competencies, the enrichment of social and emotional awareness, as well as the integration of light, vortex and developmental components in the entire system of universal harmonious development of the early child and preschool age.

In the minds of the war, nutritional preservation of the health of children, who are the most sensitive category of the population, is urgent. The smell of anxiety reacts not only to stress, but also to the emotional state of adults. The results of traumatic realities are manifested in the child's behavior in early and preschool age, emotional reactions, cognitive processes, and can cause discord. It is necessary to understand that

in the minds of superordinate situations, support and pedagogical support for the child are deprived of extreme importance. One of these methods is specially organized rokhov activity. Well, the problem of preserving the physical health of children in early and preschool age is still relevant today. A brightening environment for preschoolers is not only safe, but also informative, meaningful, rewarding, motivating, developing, and resourceful.

In the minds of the military, it will be important to create a safe and supportive environment for children in pre-school education and in their home community, to provide them with psychological, medical and methodological support and put everything in order difficulties for teaching clear preschool education. Cleaning up the clearings in the minds of the military will require reporting and monitoring of all participants in the enlightening process, aimed at creating a safe and supportive environment for children and the safety of children. preschool awareness in the minds of the vicissitudes, which are the legacy of a large-scale invasion.

The health of the child is the main factor in the development of a full-fledged marriage and the physical well-being of children in the future of the nation. The article examines the main aspects that affect the health of children of early and preschool age, the importance of a healthy way of life and the role of the family and development of healthy characteristics.

Keywords: physical health, support, savings, children of early and preschool age, military camp, physical training.

Постановка проблеми. Умови воєнного стану кардинально змінили ситуацію функціонування системи дошкільної освіти. Першим суттєвим викликом стала потреба організації освітнього процесу з дотриманням безпечних умов. А другим – пошук форм, засобів, методів підтримки та збереження здоров'я кожної дитини.

Для дітей, що перебували в зоні бойових дій, характерні астения, коливання настрою, напруженість, підвищена втомлюваність. Виявлено скарги від батьків дітей щодо підвищені показників рівня тривожності та депресії. Серед суб'єктивних скарг найбільш поширеними є порушення сну. Спостерігається серед звернень відсутність позитивних емоцій, що пов'язано зміною звичного місця та стереотипу життя, кола спілкування дитини та оточення, відсутністю повноцінних умов для гри. Тривала нестабільність, повітряні тривоги, страх, втрати та вимушені зміни способу життя призвели до зниження рівня фізичної активності, порушення моторного розвитку та загального фізичного здоров'я. Через обмеження у пересуванні, тривале перебування в укриттях або на новому, незнайомому місці, молодь стала менше рухатися, що спричинило проблеми з м'язовим тонусом, координацією та витривалістю тощо. Окрім цього, стресові фактори безпосередньо впливають на фізичний стан дітей: підвищена тривожність викликає м'язову напругу, порушення сну та харчової поведінки, що також впливає на загальну фізичну форму [12, с. 41].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Українські науковці В. Горбунова, З. Кісарчук, В. Климчук, А. Кушнерук, Ю. Ларіна, Г. Лялюк, О. Мороз, І. Ніконова, М. Новаковська, Н. Пов'якель, О. Романчук, С. Ройз, досліджуючи стани дітей в умовах воєнних дій, наголошують на тому, що отриманий дитиною досвід війни порушує базове відчуття безпеки, руйнує структури адаптації і підсилює потребу в більшій підтримці та збереженні фізичного здоров'я.

Мета статті – проаналізувати ключові фактори, що впливають на здоров'я дітей раннього та дошкільного віку. Підкреслити важливість створення сприятливих умов для активного фізичного розвитку та зміцнення здоров'я дітей дошкільного віку, визначити шляхи та особливості підтримки та збереження здоров'я дітей раннього та дошкільного віку в умовах війни.

Виклад основного матеріалу. В Україні право дитини на охорону здоров'я закріплено на законодавчому рівні. В Законі України «Про дошкільну освіту», що визначає правові, організаційні та фінансові засади функціонування системи дошкільної освіти визначено, що обов'язком закладу є забезпечення фізичного розвитку та зміцнення здоров'я дітей, створення безпечних умов для їхнього розвитку [9].

В Законі України «Про охорону дитинства» визначено право кожної дитини на охорону здоров'я, кваліфіковану медичну допомогу, здоровий спосіб життя та безпечне довкілля. У контексті дошкільної освіти це передбачає відповідальність закладів дошкільної освіти та педагогічних працівників за створення умов, що сприяють фізичному розвитку дітей, формуванню у них гігієнічних навичок та пропагуванню здорового способу життя [10].

Згідно із Законом України «Про фізичну культуру і спорт», державна політика нашої країни у сфері фізичної культури і спорту ґрунтується на засадах визнання фізичної культури і спорту як важливого чинника всебічного розвитку особистості та формування здорового способу життя, досягнення фізичної й духовної досконалості людини, формування патріотичних почуттів у громадян та позитивного міжнародного іміджу держави; забезпечення гуманістичної спрямованості та пріоритету загальнолюдських цінностей, справедливості, взаємної поваги та гендерної рівності [11].

Базовий компонент дошкільної освіти (державний стандарт) побудовано відповідно до вікових можливостей дітей на основі компетентнісного підходу, тобто спрямованості освітнього процесу на досягнення соціально закріпленого результату (заданої норми, вимог до розвиненості, навченості та вихованості дитини), що зумовлює необхідність чіткого визначення засвоєння дитиною змісту освітніх ліній, орієнтує педагогів на цілісний і загальний розвиток дитини, підкреслює важливість закладання в ранньому та дошкільному віці фундаменту для набуття у подальшому спеціальних знань та вмінь. Увага вихователя має бути спрямована на головні лінії розвитку фізичного, психічного та морально-духовного здоров'я, особистісних цінностей як своєрідного внутрішнього стрижня, ціннісної етичної орієнтації з формування навичок практичного життя, емоційної сприйнятливості та сприяння розвитку індивідуальності дитини [1].

Факт забезпечення Збройними силами України надійного місцеперебування дітей у містах відкриває можливості налагоджувати відносно мирне життя в якому діти мають змогу спілкуватись, грати разом, рухатись. Для активної життєдіяльності створюються локації, які забезпечені предметами, ігровим обладнанням, тренувальним устаткуванням, що сприятиме руховій активності дітей за безпосередньої взаємодії з дорослими та оточуючим середовищем [3, с. 49].

За результатами досліджень ще до повномасштабного вторгнення гостро постала проблема погіршення стану здоров'я, фізичного розвитку та зниження рухової активності серед дітей дошкільного віку. Не своєчасне їх вирішення привело до того, що Україна за станом здоров'я населення опинилася на сотому місці у світі. Відтак серед трьох тисяч дітей дошкільного віку під час медичного огляду здоровими виявилось лише 19%. Решта дітей дошкільного віку виявилась не здоровою, і такою що скаржиться на здоров'я. З них 21% хлопчиків і 25% дівчаток [7, с. 10].

В результаті опитування, що було здійснено представниками ЮНІСЕФ підтверджено тривожну тенденцію щодо зниження рівня фізичної активності серед дітей дошкільного віку в Україні. Зокрема, згідно з відповідями учасників одного з опитувань, практично кожен четвертий (23,7%) щодня займається фізично активною діяльністю не менше години на день. Такий рівень активності більшою мірою характерний для хлопців (27,8%), порівняно з дівчатами (19,4%), що є значно нижчим за рекомендовані Всесвітньою організацією охорони здоров'я норми. Це може мати негативні наслідки для їхнього фізичного розвитку, серцево-судинної системи та загального самопочуття [2, с. 75].

У дошкільному дитинстві закладаються основи здоров'я, виховуючи основні риси особистості людини. Родина і заклади дошкільної освіти мають створити сприятливі умови для активного фізичного розвитку дитини, надати знання про людський організм, створити умови для опанування санітарно-гігієнічних навичок. Дитина дошкільного віку повинна поступово вчитися бути творцем досконалості свого тіла, здоров'я. Адже саме в ранньому віці закладаються навички та звички, які будуть з людиною протягом її життя. Важливим є фізичний розвиток дитини дошкільного віку він також пов'язаний із режимом рухової активності, яка є біологічною потребою організму і може бути задоволена в процесі фізичного виховання.

Так у Державному стандарті дошкільної освіти є чітке визначення здоров'язбережувальної компетентності як здатності дитини використовувати навички, що сприяють збереженню здоров'я, відповідно до конкретних життєвих обставин; дотримуватись принципів здорового способу життя, піклуватися про власне здоров'я у повсякденній діяльності [1].

Розвиток цієї компетентності веде до формування потреби у засвоєнні способів збереження й зміцнення здоров'я, набуття базових знань про організм особистості, основи здорового способу життя; а також до появи стійкої мотивації до самопізнання та вивчення навколишнього з екологічною позицією, що стимулює прояв здоров'язбережувальної поведінки [1].

Таким чином, формування здоров'язбережувальної компетентності є важливим вектором у підтримці дошкільника, оскільки саме вона забезпечує готовність робити усвідомлений вибір на користь здоров'я, зокрема в умовах невизначеності. Це сприяє не лише фізичному добробуту, а й гармонійному психоемоційному стану, соціальній адаптації та активній участі у житті суспільства.

Завдяки сформованим навичкам і знанням діти вчаться дбати про безпеку, відповідально ставитися до власного здоров'я, формується позитивне ставлення до фізичної активності, правильного харчування, гігієни та власного емоційного благополуччя.

В працях Н. Тіссо зазначено, що рухи за своєю дією можуть замінити ліки, разом з тим жоден лікувальний засіб в світі неспроможний замінити дію рухів [8, с. 78].

Оптимізація рухового режиму в закладі дошкільної освіти можна за рахунок планування та організації рухової діяльності, забезпечення щоденної рухової активності дітей протягом усього дня, проведення ранкової гімнастики, організації занять, рухливих ігор та прогулянок на свіжому повітрі [4].

У працях Е. Вільчковського та О. Курка детально висвітлено теоретичні основи фізичного виховання; визначено мету, завдання і принципи фізичного виховання дошкільників; проаналізовано вікові особливості фізичного розвитку дітей; розглянуто основні засоби і методи фізичного виховання; визначено методичні аспекти організації фізичного виховання – планування та проведення фізкультурних занять, ранкової гімнастики, рухливих ігор; організація рухової діяльності на прогулянках і в повсякденному житті; використання різноманітних форм і методів роботи з дітьми; розвиток основних рухових якостей – розвиток швидкості, спритності, сили, витривалості, гнучкості; формування основних рухових навичок (ходьба, біг, стрибки, метання, лазіння); формування здорового способу життя – формування уявлень про здоровий спосіб життя; оволодіння навичками особистої гігієни; розвиток рухової активності; формування здорових харчових звичок; організація фізичного виховання в різних вікових групах – особливості фізичного виховання дітей раннього, молодшого, середнього та старшого дошкільного віку; схарактеризовано методи діагностики рівня фізичного розвитку; критерії оцінювання рухових навичок і фізичних якостей [4, с. 10].

Слід констатувати, що зниження мотиваційної складової у процесі виконання дітьми дошкільного віку фізичних вправ становить актуальну педагогічну проблему, яка потребує пошуку ефективних шляхів її розв'язання як з боку вихователів, так і батьків. Одним із перспективних методичних підходів до оптимізації мотивації дітей дошкільного віку у сфері фізичного виховання виступає інтеграція елементів казкотерапії в освітній процес. Метод «казкової фізкультури» М. Єфименка передбачає інтеграцію фізичних вправ у сюжетно-рольову діяльність на основі казкових історій. Підхід сприяє підвищенню інтересу (казкові персонажі та сюжетні лінії роблять фізичні вправи емоційно

привабливими для дітей); розвитку уяви (дитина активно включаються в ігрову діяльність, що стимулює їхню творчу уяву); формуванню позитивного ставлення до фізичної активності (виконання вправ у формі гри викликає позитивні емоції та асоціації); оптимізації рухової активності (казкові сюжети дозволяють використовувати різноманітні види рухів, що сприяє гармонійному фізичному розвитку) [5, с. 5].

Програма «Казкова фізкультура» М. Єфименка ґрунтується на принципі гармонійного природного фізичного розвитку дітей, в основі якого лежить еволюційний метод засвоєння дітьми восьми основних рухових режимів: від горизонтальних положень до вертикалізованих функціонально-тренувальних. Навчальна програма «Театр фізичного виховання і оздоровлення дітей дошкільного та молодшого шкільного віку» доповнена багаторічним досвідом роботи з дітьми та відповідає сучасним вимогам до методичного забезпечення. Виходячи з цього, основна спрямованість програми – це фізичний розвиток і загальне оздоровлення дітей з елементами профілактики рухових порушень [5, с. 5].

Парціальна програма розрахована на вихователів, інструкторів з фізичної культури закладів дошкільної освіти і батьків дітей раннього та дошкільного віку, де передбачено організацію рухової ігрової діяльності та фізичної активності дітей: ранкова гімнастика та гімнастика пробудження після денного сну, заняття з фізичної культури, заняття з плавання, горизонтальний пластичний балет (пластик-шоу), самостійна рухова активність дітей, фізкультурна хвилинка, фізкультурна пауза, фізкультурні розваги, фізкультурні корекційні етюди, малий туризм, рухливі ігри, загартовувальні процедури, естафети, змагання, фізкультурне свято, День здоров'я, Мала Олімпіада тощо [5, с. 12].

На нашу думку, для підтримки та збереження здоров'я дітей необхідно створити умови, що будь-який захід з фізичного виховання мав вигляд фізкультурної казки. Таку казкову історію можна використати впродовж декількох днів, також можна змінювати тему казки кожного заняття – це буде залежати від обраної ігрової теми, акторських здібностей педагога, психофізичного стану дітей, безпекових умов. Щоб бачити ігрову перспективу, доцільно розробити найбільш популярні в даному регіоні та серед дітей конкретного закладу освіти великі тематичні ігри – так звану ігрову перспективу, яка буде реалізовуватися педагогом на заняттях упродовж одного місяця, тримісячного циклу, півріччя або всього навчального року. Це дуже нагадує кінострічку-серіал, коли наступна серія розгортається на основі сюжету попередньої серії, посилюючи інтерес глядача та вирішуючі проблемні питання. Кожна рухлива тематична гра повинна складатися з набору ситуаційних міні-ігор, тобто окремих фізкультурних казок з відносно незалежним і завершеним сюжетом, який буде продовжено на наступному занятті. Кількість вправ і розмір фізичного навантаження доцільно збалансувати з основним руховим режимом, ступенем фізичного навантаження у кожній вправі, станом дітей .

Не менш важливим питанням здоров'я є зосередження уваги на вихованні культурно-гігієнічних навичок. Формування культурно-гігієнічних навичок є

невід'ємною складовою забезпечення здоров'я дитини раннього та дошкільного віку. Дослідженням проблем дошкільної гігієни, лікарсько-педагогічного контролю за фізичним розвитком дитини займалися Є. Чулицька, А. Аркін. Згадані науковці визначили вимоги до гігієни закладу дошкільної освіти, педагогічного процесу, режиму дітей, добору фізичних вправ для дітей різних вікових груп. Здоров'я дитини, міцність її організму та інтерес до здорового способу життя тісно пов'язані з тим, наскільки добре сформовані її культурно-гігієнічні навички. Формування цих навичок ґрунтується на фізіологічних процесах, таких як утворення умовних рефлексів та вироблення динамічного стереотипу. Ключовим фактором успішного формування є раціональна організація життя дитини в дитячому садку, дотримання чіткого режиму дня та послідовність вимог до поведінки з боку дорослих.

Питання формування безпечної поведінки в дитячому колективі і в середовищі – одне з основних питань сьогодення в освітньому процесі. Серед завдань колективу закладу дошкільної освіти: створити безпечні умови для життєдіяльності дитини; сформувати в дитини навички практичних дій під час виникнення небезпечної ситуації, або попередження виникнення такої; сформувати в дитини уміння передбачати наслідки своїх вчинків.

В організації освітньої діяльності з питань безпеки життєдіяльності дошкільників під час воєнного стану визначено три основні напрямки: не обмежуватись лише засвоєнням норм та правил (дітей необхідно навчати обачності, навичок орієнтування і швидкої реакції в екстремальних ситуаціях під час практичних дій); дотримуватись єдиної стратегічної лінії у діяльності педагогічного, дитячого та батьківського колективів; врахувати деякі принципові аспекти роботи з дітьми, які суттєво відрізняються від аналогічної роботи з дорослими (розповіді, відеофільми про наслідки небезпек, які з'явилися з часу вторгнення агресора на територію України). Водночас вихователі керуються наступними «захисними» принципами: перебування дітей у полі зору дорослих та підтримання контакту з ними – запорука особистої безпеки кожного вихованця; формування у дітей уявлень про існуючу в навколишньому середовищі небезпеку (зокрема, від незнайомих, залишених іграшок, привабливих предметів) – основний метод захисту дітей під час війни; вироблення і доведення до автоматизму у дітей звички не брати до рук покинутих чужих речей, не бити по них ногами, не видавати гучних звуків – засіб особистого захисту вихованців і захисту їхнього життя; виховання у дітей розсудливості та обережності при виборі місць для ігор – запобігання випадкам дитячого травматизму взагалі і від вибухонебезпечних предметів зокрема. Варто зазначити, що максимальний ефект дії досягається, якщо освітня діяльність ведеться одночасно за трьома напрямками: заклад дошкільної освіти – діти – батьки [6, с. 59].

Важливо, щоб діти розуміли і чули свій організм, дотримувалися режиму дня, правильно харчувалися, якісно виконували гігієнічні процедури, запобігали хворобам та знали механізми відновлення і поведінки в безпечних ситуаціях.

Особлива увага має бути приділена дітям зі статусом внутрішньо переміщених осіб. Адже ці вихованці потребують окремого педагогічного супроводу у процесі адаптації до нових умов.

Висновки. Зважаючи на те, що ранній та дошкільний вік – це період становлення та розвитку організму дитини, формування важливо необхідних рухових умінь і навичок, накопичення позитивного рухового досвіду, вихователі мають розуміти важливість дотримання необхідних умов для фізичного розвитку та рухової підготовки вихованців, збереження та зміцнення їхнього здоров'я, прилучення до основ здорового способу життя. Адже результативність діяльності вихователя, пов'язана із побудовою змісту фізичного виховання, його організацією і практичною реалізацією, як в організаційних формах роботи, так і в повсякденному житті.

Література:

1. Базовий компонент дошкільної освіти (Державний стандарт дошкільної освіти редакція 2021). URL: https://mon.gov.ua/static-objects/mon/sites/1/rizne/2021/12.01/Pro_novu_redaktsiyu%20Bazovoho%20komponenta%20doshkilnoyi%20osvity.pdf (дата звернення: 13.10.2025).
2. Балакірева О. М., Бондар Т. В. Соціальна обумовленість та показники здоров'я дітей дошкільного віку та молоді : за результатами соціологічного дослідження в межах міжнародного проекту «Здоров'я та поведінкові орієнтації учнівської молоді»: моногр. Київ: Поліграфічний центр «Фоліант», 2019. 127 с.
3. Васильєва С. Рухова діяльність батьків та дітей раннього та дошкільного віку в умовах воєнного стану: Зб. матеріалів конференції Освітній процес в закладах дошкільної освіти в умовах воєнного стану: теорія, практика, інновації, 16 червня 2022 р. [За ред. О. Рейпольської, О. Брежневої, І. Луценко, В. Рагозіної, С. Васильєвої] Київ. 2022. 320 с.
4. Вільчковський Е. С., Курок О. І. Теорія і методика фізичного виховання дітей дошкільного віку: Навч. посіб. Суми: ВТД «Університетська книга», 2025. 456 с.
5. Єфименко М. М. Програма з фізичного виховання дітей раннього та дошкільного віку «Казкова фізкультура». Тернопіль : Мандрівець, 2014. 52 с.
6. Журавська Г. В., Мацюк Л. М., Стрельник Л. М. Умови відновлення роботи закладів дошкільної освіти під час дії воєнного стану: Зб. матеріалів конференції Освітній процес в закладах дошкільної освіти в умовах воєнного стану: теорія, практика, інновації, 16 червня 2022 р. [За ред. О. Рейпольської, О. Брежневої, І. Луценко, В. Рагозіної, С. Васильєвої] Київ. 2022. 320 с.
7. Матвієнко О. В. Освітньо-науковий простір : науковий журнал. Вип. 6 (1). Київ: Видавництво Ліра-К., 2024. 244 с.
8. Поніманська Т. І. Дошкільна педагогіка : навчальний посібник для студ. вищ. навч. закладів Київ : Академвидав, 2006. 456 с.
9. Про дошкільну освіту. Закон України від 6 червня 2024 року документ 3788-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3788-20#Text> (дата звернення: 10.10.2025).
10. Про охорону дитинства. Закон України від 2001 року документ 2402-III зі змінами. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2402-14> (дата звернення: 10.10.2025).
11. Про фізичну культуру і спорт. Закон України від 1993 року документ 3808-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3808-12#Text> (дата звернення: 11.10.2025).
12. Хомовський О. І. Фізичне виховання в умовах нових викликів: адаптація навчального процесу. Інноваційна педагогіка. Випуск 81. Том 2. 2025, С. 41-44.

References:

1. Balakirieva, O. M., & Bondar, T. V. (2019). Sotsialna obumovlenist ta pokaznyky zdorovia ditei doshkilnogo viku ta molodi : za rezultatamy sotsiolohichnoho doslidzhennia v mezhakh mizhnarodnoho proektu “Zdorovia ta povedinkovi orientatsii uchnivskoi molodi”: Kyiv: Polihrafichnyi tsentr “Foliant” [in Ukrainian].
2. *Bazovi komponent doshkilnoi osvity* (2021) [in Ukrainian].
3. Khomovskyi, O. I. (2025). *Fizychni vykhovannia v umovakh novykh vyklykiv: adaptatsiia navchalnoho protsesu*. Innovatsiina pedahohika [in Ukrainian].
4. Matviienko, O. V. (2024). *Osvitno-naukovyi prostir*. Kyiv: Vydavnytstvo Lira-K. [in Ukrainian].
5. Ponimanska, T. I. (2006) *Doshkilna pedahohika*. Kyiv : Akademydav [in Ukrainian].
6. Vasylieva, S. (2022). *Rukhova diialnist batkiv ta ditei rannoho ta doshkilnogo viku v umovakh voiennoho stanu: Zb. materialiv konferentsii Osvitnii protses v zakladakh doshkilnoi osvity v umovakh voiennoho stanu: teoriia, praktyka, innovatsii*, Kyiv [in Ukrainian].
7. Vilchkovskiyi, E. S., & Kurok, O. I. (2025). *Teoriia i metodyka fizychnoho vykhovannia ditei doshkilnogo viku*. Sumy: VTD «Universytetska knyha» [in Ukrainian].
8. Yefymenko, M. M. (2014). Prohrama z fizychnoho vykhovannia ditei rannoho ta doshkilnogo viku «Kazkova fizkultura». Ternopil : Mandrivets [in Ukrainian].
9. Zakon Ukrainy “Pro doshkilnu osvitu” : vid 6 chervnia 2024 roku dokument 3788-IX. (n.d.). *zakon.rada.gov.ua*. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3788-20#Text> [in Ukrainian].
10. Zakon Ukrainy “Pro okhoronu dytynstva” vid 2001 roku dokument 2402-III. (n.d.). *zakon.rada.gov.ua*. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2402-14> [in Ukrainian].
11. Zakon Ukrainy “Pro fizychnu kulturu i sport” vid 1993 roku dokument 3808-XII. (n.d.). *zakon.rada.gov.ua*. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3808-12#Text> [in Ukrainian].
12. Zhuravska, H. V., Matsiuk, L. M., & Strelnyk, L. M. (2022). *Umovy vidnovlennia roboty zakladiv doshkilnoi osvity pid chas diii voiennoho stanu*. Kyiv [in Ukrainian].